

RÖKSTENSINGRESSEN ÄN EN GÅNG

I Fornvännen 1943 sid. 357 f. har prof. Erik Noreen i ett »Kritiskt bidrag till tolkningen av svenska runinskrifter» givit skäl för sin uppfattning, att ingressmeningen i Rökstenstexten är att uppfatta som en tämligen regelbunden halvstrof i ljööaháttur och att meningen därför bör tolkas på ett annat sätt än vad som hittills skett, i det att ordet *in*, som hittills uppfattats som det vanliga kopulativt-adversativa 'och, men', i stället är att anse som det relativa pronominet *en*, 'som'. Noreen läser därför ingressmeningen så:

*Æft Vamōþ stǫnda ránan þān en Várinǫ fáþi,
fáþin æft fæigian sínu.*

Detta uppfattar alltså Noreen så:

»Efter Vamod stå de runor, som Varin ristade, fadern efter den döde sonen» (jfr den hittillsvarande tolkningen: »Efter Vamod stå dessa runor, men Varin ristade dem, fadern efter den döde sonen»).

Noreens skäl äro dels av metrisk, dels av ortografisk och grammatisk art. För att nå fram till sin tolkning måste han dessutom söka övervinna den svårighet, som ligger däri, att ristningen har ett skiljetecken efter ordet **þan** angivande att ristaren själv avsett en pausering enligt det tidigare läsningmönstret, icke enligt det av Noreen föreslagna. Denna svårighet har Noreen själv varit uppmärksam på. En annan, av dock ännu mera avgörande art, har han däremot förbisett, den nämligen, att ristaren har ett betydande stycke av rad 1 kvar, när han slutat satsen **aftuamupstántarunþanþan**. Varför har han icke fyllt raden, om **þan** hör samman med det följande *in* till ett nytt satssammanhang? Ja, man kan ju peka på, att stenytan i fortsättningen är svagt bruten bakåt och något ojämn, och att skriften såväl i radens början som i dess slutparti ansluter sig till den plana stenytan, icke till det bakåtsluttande ytterpartiet.

Men just detta, att ristarna i de med överdimensionerade runor skrivna ingresspartierna söker infoga sammanhängande och avslutade textavsnitt i naturliga avsnitt av stenytan, är utmärkande för såväl Rökstenen som Sparlösastenen. På den senare räcker radutrymmet icke till för hela den avsedda texten (»Ejvisl, Eriks son, gav. Alrik gav»), men ristaren tvekar ändå ej att söka få *in* alltsammans, även om det skall ske genom en våldsamt hopträngning av runorna på slutet. På Rökstenen markerar han till yttermera visso den logiska uppdelningen genom att efter första radens sista ord **þan** hugga *in* ett ordentligt utarbetat skiljetecken av samma typ och med samma placering som inskriftens övriga skiljetecken (Noreen, som icke känner

denna detalj av självsyn, antyder en tvekan, om skiljetecknet är avsiktligt; en granskning mot originalet avlägsnar varje sådan tvekan. Det har nu karaktären av en något ojämn punkt, placerad i radens mitre höjd, men i analogi med ristningens övriga skiljetecken bör det från början ha varit tänkt som ett litet kors).

Rökstenens ristare har alltså med överdimensionerade runor och i påtaglig anslutning till det av ytans form betingade utrymmet för varje rad inuggit:

aftuamupstāntarunarþar + inuarinfapifaþisafittfaikiansunu

Då det i första radens slut finnes gott utrymme för flera runor, och då å andra sidan ristaren genom ytterligare överdimensionering av runorna kunnat få skriften att fylla ut utrymmet, om han nu verkligen velat föra þar samman med det följande in, synes hans disposition av texten knappast kunna förstås, såvida man inte räknar med, att han menat utsagan så, som där faktiskt står:

Efter Vamod stå runorna dessa.

Och Varin ristade dem, fadern, efter döde sonen.

Det hela bygger på en schablon, som går igen i den med Rökstenen ungefär samtida östgötska Oklundaristningen:

kunar: faþirunar þisar: insaflausakar

>Gunnar ristade runor dessa. Och han flydde för ett brotts skull.>

Enligt min mening äro iakttagelser sådana som dessa tillräckliga för att fälla tanken på en uppdelning av Rökstensingressen så som Noreen tänkt sig den. Andra skäl komma härtill. Jag återger Noreens tankegång:

>Ortografiska skäl tala för att in icke är 'och, men', vilket troligen går tillbaka på andi (von Friesen, Rökstenen, s. 32)>. Det är, säger Noreen >rent ortografiskt något sannolikare, att in är det relativa en, som har gammalt e>.

Härtill är att genmäla, att Noreen tydligen förbisett, hurusom andra med Rök mer eller mindre samtida inskrifter ha detta in 'och, men', i identiskt samma stavning som Rök. Jfr Sparlösa: in atr hala kaf raut at kialti, >men (och) kämparnas flock gav rött (guld) i gengäld>, eller Oklunda: in sa flau sakaR, resp. in sa flu in ruþ þan >och han flydde för ett brotts skull> . . ., >och han flydde in i den där röjningen>.

Vad det relativa en beträffar, synes det svårt att belägga i Rökstensens språkbruk, som här i stället tycks ha föredragit suaþ, jfr Sparlösa, som i ett med den diskuterade Rökstensmeningen parallellt parti av sin text har konstruktionen: raþ runaR þaR rakinukutu þaR suaþ AlirikR tubu faþi, >tyd runorna, de himlaburna, dem som Alrik Lumber(?) ristade!>.

Likaså konstruerar Rökstensmästaren själv: ('de två stridsbyten') þaR suaþ tuaf sinum uarin numnaR. >de som tolv gånger voro tagna>, jfr samma ristares (>valkyrians häst skådar föda på slagfältet>) kunukaR tuair tikir suaþ a likia, >som tjugo kungar ligga på>.

Alltså: mycket näraliggande iakttagelser i Rökstensmästarens och hans samtida östgötska och västgötska ristarekollegers språkbruk motsäga på

det mest oomtvistliga sätt teorin om en annan innebörd i Rökristningens ord *in* än den hittills hävdade.

Däremot är det ju faktiskt så, att den nyss citerade raden ur Sparlösa-texten har just den uppbyggnad, som Noreen vill inlägga i Rökstensingressen: 'tyd runorna de himlaburna, dem som Alrik Lumber (?) ristade', jfr Noreen: 'efter Vamod stå de runor, som Varin, fadern, ristade'. Tidens normala formel för en inskriftsingress är emellertid den, som framträder i den östgötska Oklundainskriften: **kunar: faþi runar þisar:** 'Gunnar ristade runor dessa'. Attribueringen av ett demonstrativpronomen till substantivet är det vanliga i tidens inskriftsschabloner: **aft ubi sañti stain sar ak lki karpi f,** 'efter Ubbe ståde sten denna, och Loke (?) lät göra' [eller: 'och Loke (?) gjorde (den), f(adern)'], varigenom texten nära nog verbalt sammanfaller med Rökstensingressen, (Dalby, Adelsö i Mälaren¹), **aft rulf staþr stain sasi** (den danska Flemlösestenen), **stikur karþi kubl þau:** 'Stygg gjorde minnesmärket detta' (den östgötska Kälvestensinskriften).

Men är det så, att redan på yttre kriterier den av Noreen förfäktade lösningen av inledningsraden i Rök måste avvisas, så försvinner beviskraften i Noreens andra argument: det metriska, vilket ju gick ut på, att meningen måste tillrättaläggas efter ljóðaháttur-strofens krav på orduppdelning i mot varandra rytmiskt avbalanserade verser. All mot upphöjd stilverkan syftande prosa har väl i alla tider och hos alla folk arbetat med de från poesin gällande stilmedlen: rytm, rim-effekter av olika slag, ovanligt bildspråk o. d. utan att därför nödvändigtvis behöva vara normaliserad vers.

Stockholm den 10 januari 1944.

Arthur Nordén

¹ Arthur Nordén, Bidrag till svensk runforskning, i Antikvariska studier, I, 1943, s. 219 f.